

פרשת שמות - РАБСТВО

Книга «Шмот» говорит о בנים, т.е. о плодах усилий авот¹. Если книга «Берешит» – это ספר הזריעה, то книга «Шмот» – это ספר הצמיחה².

Изгнание началось с прихода в Египет семидесяти человек, ядра еврейского народа (сравни с семьюдесятью членами Санедрина). Вышли из Египта шестьсот тысяч, целый народ³.

Книга «Шмот» начинается с рассказа об этих спустившихся в Мицраим (Египет) семидесяти – אלה שמות בני ישראל⁴. И движется к יציאת מצרים и מעמד הר סיני, когда баним осуществляют חידוש העולם. Мир возвращается на путь, где реализуется его назначение⁵. Поскольку это направляло человечество к изначальной цели Творения, книга שמות представляет нам не меньше чем חידוש הבריאה לפי כוונותיה⁶.

Для того чтобы превратиться из семьи в народ, евреи должны пройти через рабство. Светский историк на основе информации о продаже Иосефа может прийти к выводу, что это событие и привело в конце концов к египетскому рабству. И этот вывод окажется ошибочным. В мире, управляемом Всевышним, как раз необходимость пережить рабство привела к продаже Иосефа, а не наоборот⁷.

Поначалу, казалось, все для евреев складывается удачно. Уже после того, как Иосеф и его братья умирают⁸, следующее поколение евреев благополучно живет в Египте. Это – поколение, воспитанное святыми шватим, все еще праведное и соблюдающее заповеди⁹. Но евреи вышли из своего гетто, из

¹ רמב"ן, הקדמה לספר שמות

אור גדליהו ריש שמות: בספר הזה יצאו מן הכח אל הפועל אלו הכחות אשר זרעו האבות בבניהם אחריהם בה"ג (סוף ספר) ששמות נקרא חומש שני (אבל אין ויקרא נקרא חומש שלישי אלא ספר כהנים, וכן במדבר חומש פקודים ודברים משנה תורה) ועל זה כתב העמק דבר (הקדמתו לספר שמות) דזה ללמדנו ביחוד שהוא שני לספר ראשית הבריאה כי הוא חלק שני מזה הספר, היינו בו נגמר סדר הבריאה

² אור גדליהו, ריש שמות בשם הרמב"ן סוף ויחי. וז"ל הרמב"ן (בראשית מט לג): ספר בראשית שהוא ספר היצירה בחדוש העולם ויצירת כל נוצר, ובמקרי האבות כולם שהם כעין יצירה לזרעם, מפני שכל מקריהם ציורי דברים לרמוז להודיע כל העתיד לבא להם ואחרי שהשלים היצירה התחיל ספר אחר בענין המעשה הבא מן הרמזים ההם, ונתיחד ספר ואלה שמות בענין הגלות הראשון הנגזר בפירוש (בראשית טו יג) ובגאולה ממנו וגו'

³ אור גדליהו שמות דף ג. – מצינו בכלל ישראל שנתחלק לדי' בחינות, ג אבות, יב שבטים, עי' נפש, וסי' רבוא וגלות מצרים לא התחיל עד אשר היו שבעים נפש, וכמו שמבאר המהר"ל בספר הגבורות, כי שבעים נפש הוא שלימות של כלל ישראל [ולכן מצינו כי סתהדרין היה בשבעים], כי שבעים מורה על מספר השלם, והכונה הוא כי עשר בכל מקום מורה על קומה שלימה ושלימות, וכמו שאמרנו שעדה נקרא בעשרה, ושכינה לא שריא בפחות מעשרה, ושלימות זה צריך להיות בכל הז' מדות. ושנתפשט בכל הז' מדות נקרא שהוא בשלימות

⁴ צדקת הצדיק קפד

⁵ שלי"ה

⁶ שלי"ה: בעולם הזה לא כשאני נכתב אני נקרא, אבל בעולם הבא, כלומר אם יודכבו ישראל ויקבלו התורה ויהיו דבקים בדי' יהיה עולם הבא כלומר עולם חדש, רצה לומר חידוש הבריאה לפי כוונותיה.

⁷ מהר"ל, גבורות ד', פי י: הסיבה מן הקב"ה שירדו למצרים – דבר זה לא יתכן ... כי אדרבה ירדת מצרים הוא הגורם למכירה מהר"ל, גור אריה, שמות לו כח: ואשר גור מעולם על הירידה למצרים סיבב סיבות ראויות כי מן בני יעקוב אחיו (ימכר יוסף) לישמעאלים ובתוכם מדינים סוחרים ומהם למצרים והיה יוצא יציאה אחר יציאה תמיד היה מתקרב למצרים כי זהו גזרת השם יתברך

⁸ שמות א (ו) וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא:

⁹ בית הלוי שמות א א: גם עיקר הדבר תמוה על דור קדוש כמוהו אשר היה רק דור אחד אחר השבטים שיבטלו מעליהם מצות מילה שנכתרו עלי' י"ג בריתות, ... וכמו דאיתא בילקוט (שמות רמז רלח) על פסוק והמים להם חומה, דקטרו

Гошена, и тут они вдруг остро ощутили свое отличие от египтян¹. Евреев становится все больше, они начинают двигаться из Гошена и селиться в соседстве с египтянами². Как часто происходит, когда дела у евреев обстоят хорошо, они стремительно ассимилируются, быстро овладевают культурой другого народа и поднимаются прямо к верхам этих «наиболее цивилизованных» народов. Евреи теперь обладали всеми гражданскими правами и прилагали всю силу своего ума, чтобы стать исключительно богатыми, известными в обществе и в масштабах, далеко превосходящих их общую численность, представленными в театральных залах и музеях искусства³. Это был уже полный галут, ибо в конечном смысле галут – это не столько физическое перемещение, сколько галут мировоззрения – абсолютное, исполненное энтузиазма отождествление с цивилизацией галута, до степени, когда мыслить как еврей становится делом чуждым и трудным⁴.

Евреям известно пророчество Авраама-авину о четырехстах годах рабства. Им казалось, что они могли бы уменьшить издержки такого положения, уподобясь египтянам, сводя к минимуму различия, не выделяясь⁵. Это значило, в том числе, скрывать мила, растягивая крайнюю плоть над местом обрезания⁶, которое так явно отличает их как евреев⁷, и забывая об этом знаке как о знаке избранного народа. וישרצו, נטו לדרכי שרצים, говорит Сфорно⁸.

עליהם והרי עבדו ע"ז במצרים, ובאה התשובה הללו עבדו מתוך השיעבוד מתוך טירוף הדעת. הרי להדיא דקודם השיעבוד היו צדיקים גמורים. והוא סתירה למאמר המדרש הנ"ל שעוד קודם התחלת השיעבוד בטלו מילה:

¹ העמק דבר א ז: כ"ז בא משום שבקשו לצאת מרצון יעקב אביהם שישוב דוקא בארץ גושן כדי שיהיו בדם ונבדל ממצרים כמש"כ בפי ויגש. אבל הם לא רצו כן. ובש"ר איתא עוד שפסקו למול מזה הטעם שאמרו נהיה כמצרים. דאחר שקבעו דירתם בקרבם מצאו טוב להם להשתוות למצרים ולא יהיו ניכרים שהמה יהודים.

² העמק דבר על שמות א ז: ותמלא הארץ אתם. מהם מיבעי וכן ת"א מנהון. אבל לשון המקרא אותם. בא ללמד דלא ארץ גושן לבד שהי' מיוחד לישראל ומלאה מישראל לבד. אלא אפילו כל אי"מ שהי' עיקר ישיבת עם מצרים מ"מ מלאה הארץ את ישראל. ומשמעות אותם עמם. כמש"כ בספר ויקרא י"ז ה' עה"פ וזבחו זבחי שלמים לה' אותם. והיה כל מקום פנוי שמצאו ישראל לקנות ולדור נתישבו שמה. והינו דכתיב במכת בכורות ופסח ה' על הפתח הרי שהיו הרבה בתי ישראל בקרב בתי מצרים. ואע"ג שיבואר להלן ב' כ"ה וג' ז' שפרעה נגש לישראל ולחצם לדור במיצר כדי להשפיל דעתם. מ"מ הי' באופן שנשארו בקרב ערי מצרים בין בתיהם.

³ Не наполнили количественно, но сами евреи и их дела стали предметом разговоров.

Евреи проявляли активность, возбуждали общий интерес – וישרצו; они разбогатели – ויירו; за что бы они ни брались, это приносило огромные прибыли - ויעצמו מאד מאד. Египтяне возмущались: «Они разбогатели за наш счет - וימלאו הרצו».

⁴ מהר"ל, גור אריה (בראשית ט כא): כי השכל הוא הדבוק בד' יתברך ... וכאשר אין האדם דבוק בד' יבא פרוד וגלות לאדם. ... ועל ידי השכל הוא נטוע במקומו אשר הרוחות באות ומנשבות בו אין מזיזין אותו ממקומו

⁵ בית הלוי שמות א א: מסורת היה בידם שצריכים שישעבדו במצרים ארבע מאות שנה, ואחר שמת יוסף הבינו כולם אשר ימי השיעבוד ממשמשים ובאים, ומעתה יתחיל הגלות, והתחילו לפחוד ממנו ולדאוג על העתיד, כי מי יודע היאך ומה יתנהגו המצריים עמם ועם בניהם אחריהם זמן ארוך כזה. וביקשו עצה לזה והסכימו בעצה להתקרב להמצריים ולא להיות מובדלים מהם הרבה, ושלא יהיו ניכרים ביניהם כגרים ונכרים, יען בהתקרבות הגופים יתקרבו הלבבות ותתמעט השנאה. ובודאי אשר ע"פ שכל האנושי כן הוא הנכון.

⁶ בית הלוי שמות א א: וע"כ נראה ... דגם אחר שישעבדו בהם לא הניחו מלמול בניהם וכדאיתא להדיא בילקוט סוף פרשת בשלח (רמז רסח) וז"ל, כשהיו מלין את בניהם אמרו להם המצריים למה אתם מלין אותם יהיו כבני מצריים ויקל השיעבוד הקשה מעליכם, אמרו להם כלום שכחו אבותינו אברהם יצחק ויעקב את אביהם שבשמים שישכחו בניהם אחריהם. הרי דגם א"י היו מלין בניהם.

...הנה עיקר ההבדל שהיה בין ישראל למצרים היא המילה שהיא בגופן לאות עולם, ... ונתחכמו אז אשר תיכף אחרי המילה ימשכו ערלתן עד שישאר מקום החתך והמילה מכוסה כמו שהיה ולא יהיה ניכר שהם מהוללים, ונמצא יצאו ידי שתיהם, דהמצוה קיימו כד"ת וגם אינו ניכר. וזהו שדקדק במדרש ואמרו הפירו ברית מילה אמרו נהיה כמצריים. גילה המדרש כוונתם בזה דלא מאסו במצוה זו רק הכוונה שלהם היתה כדי שיהיו נראים כמצריים. ... (ע"ש שהאר"ך בראיות) ...

⁷ בית הלוי שמות א א: וזהו ממש להיפוך מעיקר כוונת המצוה, דהוא כדי שישאל יהיו מובדלים מן המצריים.

⁸ ספורנו א (ז) פרו וישרצו. ואחר שמותו כל שבעים נפש נטו לדרכי שרצים, שרצים לבאר שחת, ובכן:

Евреи не могли бы выбрать культуру, более противостоящую их собственной. В этой культуре необыкновенная изощренность прилагалась к тому, что представляло собой не более чем приукрашивание материального, откровенную чувственность и грубый материализм¹, к материи без формы². Но, если уж евреи должны были пройти через галут, это должно было произойти именно так: евреи должны были оказаться в подчинении у народа равной силы и противоположной направленности³. Будучи пока еще, так сказать, пре-народом, народом в зародыше (или в младенчестве)⁴, евреи были обязаны быть чистыми и по форме, и по содержанию. Отними у них их ценности и духовность – и это лишит их существование самой сути⁵; подчини их материалистам-египтянам – и это разрушит всю их индивидуальность⁶. Но в этом и заключается парадокс. Именно эта поработченность свидетельствует о величии евреев. Они движутся либо все вверх и вверх, либо вниз, в пропасть⁷. Для еврея нет золотой середины, нет среднего положения. Еврей не знает посредственности, он либо предельно высок⁸, либо раб самого низменного из народов (см. примечание⁹), суб-человек, лишенный наиболее существенного в человеческой природе¹.

¹ אשר בשר חמורים בשרם

² מהר"ל, גבורות השם, פרק ד: כי החומר נחשב בכח וכל כח בשביל שאינו בפעל הוא חסר, והצורה והיא הפך זה שהיא שלימות ואין חסרון בה כלל.

³ מהר"ל, שם: מפני כי הדבר מתפעל מהפכו מצד שהוא הפכו לו פועל בו, ולא יתפעל הדבר מעצמו, לכך כאשר רצה השם יתברך שמו לקיים הגזירה שגזר על זרע אברהם כי גר יהיה זרעך ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, לא היה זה אלא באומה שהם הפכים להם... המצריים דבוקים בזנות וישראל מובדלים מן הערוה ומן הזנות... וידוע כי הנמשך אחר הזנות הוא הנמשך אחר החומר ומעשה בהמה

⁴ מהר"ל, שם: כי עדיין לא הגיעו אל שש מאות אלף ולפיכך היה נותן המציאות כי יהיו ישראל משועבדים למצרים, זהו הטעם מה שהיה שעבוד ישראל תחת אומה החמרית.

⁵ מהר"ל, שם: וישראל בעבור שעצם שלהם במדריגת צורה נבדלת שלימה, לכך אם אין לישראל ענין הראוי לצורה כאלו אין להם מציאות כלל

⁶ מהר"ל, שם: ובמה שהיו ישראל משועבדים לאומה כמו זאת שאין מציאות יותר פחות כמו הם, הרי כאלו אין להם מציאות כלל.

⁷ מהר"ל נצח ישראל פי"ד:

... שאין לישראל שום מדריגה בינונית, או שהם מושלים על הכל או שהכל מושלים עליהם... (אצל האדם כתיב ג"כ) בדגת הים וכי לא זכה נעשה ירוד בפניהם

כתובות סו: מעשה ברבן יוחנן בן זכאי ... ראה ריבה אחת שהיתה מלקטת שעורים מבין גללי בהמתם של ערבים... ואמר אשריכם ישראל בזמן שעושיין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם ובזמן שאין עושיין רצונו של מקום אז מוסרין ביד ... בהמתן של אומה שפלה

⁸ מהר"ל, שם: ומפני כי ישראל הם האדם באמת כאשר אז"ל (יבמות ס"א ע"א) אתם קרוים אדם שנאמר ואתם צאני צאן מרעיתי אדם אתם, אתם קרוים אדם וגו'

⁹ מהר"ל, גבורות השם, פרק ד: ובמסכת כתובות (ס"ו ע"ב) תנו רבנן מעשה ברבי יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור והיה יוצא מירושלים והיו תלמידיו הולכים אחריו ראה ריבה אחת שהיתה מלקטת שעורים מבין גללי בהמתן של ערביים כיון שראתה אותו נתעטפה בשערה ועמדה לפניו ואמרה לו רבי פרנסי אמר לה בת מי את אמרה בת נקדימון בן גוריון אמר לה ממון אביך הוא אמרה לו רבי לא כהדין מתלי מתליא בירושלים מלח ממון חסר ואמרי לה חסד ושל חמיק היכן הוא אמרה לו בא זה ואיבד זה, אמרה לו רבי זכור אתה כשחתמת על כתובתי אמר להם לתלמידים זכור אני כשחתמתי על כתובתה והייתי קורא אלף אלפים דינרי זהב מבית אביה חוץ משל חמיה אשריכם ישראל בזמן שאתם עושים רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בכם וכשאינ אתם עושים רצונו של מקום מוסר אתכם ביד אומה שפילה ולא ביד אומה שפילה אלא ביד בהמתן של אומה שפילה. ובדברים אלו יתבאר לך כל הדברים מפורש ובבבאור. כי מהו השבח וההודאה שנתן רבי יוחנן בן זכאי על זה ואמר אשריכם ישראל בזמן שאתם עושים רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בכם, וכשאינ אתם עושים רצונו של מקום מוסר אתכם ביד בהמתן של אומה שפילה. אבל הן הן הדברים אשר אמרנו למעלה, כי דבר זה אשר הם נמסרים ביד אומה שפילה הוא נמשך אחר מדריגתן.

מפני שמעלת ישראל מעלה נבדלת ואין חסרון שייך במעלה נבדלת, לכך כאשר אין ישראל עושים רצונו של מקום נמשך להם החסרון, הרי יגיע בטול להם לגמרי ולכך נמסרין ביד אומה שפילה וביד בהמתן, שבזה כאלו אין להם מציאות נחשבים, אחר שהם נמסרים ביד אומה שפילה שהם עצמם פחותי המציאות והנמסרים בידם כאלו נעדרים לגמרי ואינם

Немедленным результатом еврейской инкультурации стало глубокое недовольство египтян. При виде еврея на улице египтянин испытывал отвращение до тошноты².

Загадочным образом не самобытность евреев, а наоборот – ее отсутствие вызывало ненависть египтян. Сами старания евреев уподобиться египтянам пробуждали и усиливали ненависть египтян, или, скорее, побуждали Всевышнего поместить эту ненависть в их сердца³.

Это – информация на века. В конечном счете дело сводится к тому, что нееврейский мир просто не принимает нашей ассимиляции. Он и не примет ее, потому что Б-г ее не примет. А Б-г не примет, потому что Он не хочет нас терять (см. примечание⁴).

Ассимиляция – это нарушение главного, нарушение завета с Б-гом, требующего от нас служить Ему по законам иудаизма и воспитывать в этом духе следующие поколения. Национальная ассимиляция равносильна уничтожению еврейского народа⁵. И именно поэтому, когда евреи выходили из Египта, их תקון заключался в рискованных (тогда еще затруднительных для них) актах проявления самобытности. Они должны были связать и убить животных, которые для египтян были богами, – קרבן פסח⁶.

Общеизвестно, что границы Египта для рабов были надежно закрыты. Раб не мог покинуть Египет. Евреи стали рабами египетской цивилизации, и им казалось немислимым оставить эту колыбель прогресса. Физическое рабство, наступившее позже, – просто отражение этого состояния, ибо только тогда, когда пребывание в Египте стало причинять евреям физические страдания, они стали осознавать и его духовную цену. Страдание проясняет для них ту мысль, что они должны выбраться из Египта⁷.

בעולם. אבל מדרגת האומות אין עצם מעלתם מעלה נבדלת אשר לא תקבל חסרון, לכך אף כי הם אינם בשלימותם אין כל כך ירידה להם כמו לישראל (ויותר מזה) שראוי שיהיו נמסרים ביד אומה שפילה:

¹ מהר"ל, שם: ולפיכך יכנסו בגדר האדם אשר אמרנו למעלה. כמו שהאדם הוא צורת בעלי חיים שאינם מדברים, וכאשר אין האדם על השלימות הוא ירוד לפני בעלי חיים שאינם מדברים ודבר זה ראוי לצורה מצד עצמה

² בית הלוי על שמות פרק א א: וכמאמר הכתוב ויקוצו מפני בני ישראל שפירושו הפשוט דכל כך היו הישראלים מאוסים בעיני המצריים עד שכשהיה המצרי רואה אותן היה קץ בעצמו כדרך מי שרואה דבר מאוס שקץ בו, והקב"ה הטיל שנאה ונתן מיאוס על ישראל כדי שלא יתערבו עמהם.

³ שמות רבה: וכיון שעשו כן (הפרו את ברית מילה) הפך הקב"ה האהבה שהיו המצריים אוהבין אותם לשנאה שנאמר (תהלים קה) הפך לבם לשנוא עמו להתנכל בעבדיו, לקיים מה שנאמר עתה יאכל חדש את חלקיהם, מלך חדש שעמד במצרים וחידיש עליהם גירות.

⁴ בית הלוי על שמות פרק א א: וכל זה לא היה בגדר עונש כלל, כי לא חטאו אז ולא היה מגיע להם שום עונש רק היה בגדר שמירה שלא יתערבו עמהם ... והנה עוד תועלת הגיע לישראל בהבדלם מהמצריים דהכתוב אומר (במדבר כג) הן עם לבדד ישכון וגו', ואיתא במדרש (ילקוט בלק תשסח) על פסוק זה מובדלים היו מן המצריים בכל דבר בלבושיהם ובמאכלם בגופם ובפתחיהם, ולא דנם כאחד, המצריים דנם בלילה וישראל דן ביום. הרי דעיי זכות שהיו מובדלין מהם בכל דבר זכו דגם בעת הדין לא דנם ביחד ולא בזמן אחד. והענין משום דלפעמים אפי' מי שלפי מעשיו לא היה מגיע לו זה העונש, מ"מ זהו בזמן ששלום בעולם אבל בזמן שרשעים בעולם חלילה כשדן את הרשעים על מעשיהם אז צריכין ישראל לזכות יותר גדול להיות ניצולים מזה העונש, וכמו דאיתא במס' ע"ז (דף נ') דלישראל דן תחילה מקמי דליפוש חרון אף, והזכות לזה להנצל מהעונש המגיע לרשעי ארץ היא מצות הבדלה מה שישראל מובדלים מהם ומרוחקים מהם וזוכים שלא להיות נידונים עמהם. וזהו שאמר במדרש הן עם לבדד ישכון וגו' שאין דנם ביחד, וגו'

⁵ רב משה מייסלמן שליט"א במאמרו על השואה

⁶ בית הלוי שמות א א בעצמם הביאו עליהם האונס, ועל כן אמר להם שלא יצאו ממצרים עד שיתקנו לכל הפחות זה החטא הראשון דבסיבתו באו כל החטאים אח"כ. ועיי' היו צריכין ישראל למסור נפשם ושחטו אלהיהם של מצרים לעיניהם, ובוזה יתוקן עיקר החטא שלהם ובזכות זה יגאלם, דהשאר היו בגדר אונס, ועיי' מש"כ בסוף פרשת תולדות וזהו הברכה של גלות שברך יצחק ליעקב שלא לירא על העתיד ולא להתחכם עבור מה שעתיד: (עיי' עוד)

⁷ הרה"ק מאיזביצא המובא באור גדליהו שמות עמוד 12 בהגה 4: דהנה אמרו חז"ל שלא הי' עבד יכול לברוח ממצרים ... אמר הרה"ק מאיזביצא זצוק"ל כי הכוונה בזה הוא עמוקה שהעבדים היה להם ההרגשה כי כגן ד' ארץ מצרים, ושהכל טוב שמה ואין להם כלל מה שיברחו. שהיה שם «пропаганда» באופן כזה עד שלא רצו כלל לברוח, וכל

По всем этим причинам попытка евреев ассимилироваться, по иронии судьбы, вызывает сильнейший антисемитизм. Ничто не происходит без воли Б-га, и здесь ашгаха Всевышнего проявляется в том, что Он использует ненависть неевреев и превращает ее в средство сохранить еврейским народ целым¹: если евреи не желают быть евреями, Я заставлю их отделиться с помощью дубинки-антисемитизма². И, в силу той же, или еще большей, иронии, они не только выживут в условиях антисемитизма, но станут чище и выше, как капля чистого оливкового масла, для получения которого оливки необходимо дробить и класть под пресс³. А масло, как только выделяется, уже не смешивается с другими веществами (в нашем случае – с другими народами), при смешивании оно рано или поздно всплывает наверх⁴. Это самое главное благо, изначально дарованное евреям, – их страданиям дано помочь им⁵.

Но это не были обычные взаимоотношения между господами и рабами. Рабы были уникальны, и господа были уникальны.

Египтяне как люди цивилизованные, каковыми они являлись, не могли действовать просто по прихоти. Даже фараон был ограничен в своих действиях законами страны. Египетское законодательство, например, не допускало дискриминационной политики, позволяющей убивать младенцев мужского или женского пола или каких бы то ни было детей. Фараон мог только обратиться к акушеркам, чтобы они стали соучастницами его преступлений, да и то только до того, как ребенок действительно появился на свет⁶. Действительно, лишь тогда,

טוב שמה ואין להם כלל מה שיברחו. שהיה שם «propaganda» באופן כזה עד שלא רצו כלל לברוח, וכל היסורין שהביא הקב"ה עליהם וכל קושי מהשעבוד היה לתכלית המכוון ליתן להם הרצון שיברחו ממצרים ולצאת משם, וזה היה החידוש בחידושי הרי"ם שמה שכתב בשמות ו ו והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים שבני ישראל לא יסבלו הגלות אלא ירצו לצאת משם.

¹ ילקוט הושע (רמז תקב) אמר הקב"ה אתם חידשתם עליכם עבודה אף אני מעמיד מי שמחדש עליכם גזירות. מגילה יד. גדולה הסרת טבעת יותר מארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות שנתנבאו להן לישראל שכולן לא החזירם למוטב ואילו הסרת הטבעת החזירתן למוטב. בית הלוי על שמות פרק א א: הקב"ה היה מחדש ההבדל עי"ז שמחדש שנאה בלבם, וכל זה היה לטובתן של ישראל כדי שלא יתערבו ביניה.

² העמק דבר א ז: ובא הכתוב להקדים בזה סיבת שנאת מצרים וגזרת המלכות.... כ"ז בא משום שבקשו לצאת מרצון יעקב אביהם שישבו דוקא בארץ גושן כדי שיהיו בדם ונבדל ממצרים כמש"כ בפי ויגש. אבל הם לא רצו כן. ובש"ר איתא עוד שפסקו למול מזה הטעם שאמרו נהיה כמצרים. דאחר שקבעו דירתם בקרבם מצאו טוב להם להשתוות למצרים ולא יהיו ניכרים שהמה יהודים. ומשום זה ביאר המדרש שהפך ה' לבם לשנוא עמו. וכבר ביארנו בס' בראשית עה"פ כי גר יהיה זרעך וגו' אשר היא הסבה שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו בשביל שאין אנו רוצים להיות כגרים ונבדלים מן האומות:

³ שמות רבה לו: א (הה"ד ירמיהו יא) - זית רענן יפה פרי תאר קרא ד' שמך ... אלה: מה הזית הזה עד שהוא באילנו מגרגרין אותו ואח"כ מורידין אותו מן הזית ונחבט ומשחובטין אותו מעלין אותו לגת ונותנין אותו במטחן ואח"כ טוחנים אותו ואח"כ מקיפים אותו בחבלים ומביאין אבנים ואח"כ נותנים את שומנן כך ישראל באין עובדי כוכבים וחובטין אותם ממקום למקום וחובשים אותן וכופתין אותם בקולרין ומקיפין אותן טרטיוטין ואח"כ עושין תשובה והקב"ה עונה להם מנין שנא' (שמות ב) ויאנחו בני ישראל וכן (דברים ד) בצר לך ומצאוך וגו' כי קל רחום ד' אלוקיך הוי זית רענן יפה פרי תאר

⁴ שמות רבה שם: ד"א מה ראה ירמיהו למשול אבותינו כזית אלא כל המשקין מתערבים זה בזה והשמן אינו מתערב אלא עומד כך ישראל אינם מתערבים עם עובדי כוכבים שנא' (דברים ז) ולא תחתן בם. ד"א כל המשקים אדם מערב בהם ואינו יודע איזה תחתון ואיזה עליון אבל השמן אפילו אתה מערבו בכל המשקין שבעולם הוא נתון למעלה מהן, כך אבותינו בשעה שהיו עושים רצונו של המקום נצבים למעלה מן העובדי כוכבים שנא' (שם ח) ונתת ד' אלקיך עליון הוי זית רענן יפה פרי תאר

⁵ אור גדליהו שמות דף ז: רק בני ישראל אשר בעצם הם טובים ... יש בכח היסורין למרק אותם ... אבל את עשו שנאתי, ולו לא יועיל יסורין ע"ש עוד

⁶ קול אליהו ב יא: בפסוק ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה וגו' ... אין בידו וברשותו לצאת מחוק המשפט ולעשות עולה מפורסמת בגלוי ... ובזה יובן מה שאמר פרעה למילדות וראיתן על האבנים אם בן הוא וגו' ואמרו חז"ל דפרעה מסר להם סימן להבחין בין זכר לנקבה, זכר פניו למטה, נקבה פניה למעלה וכו', והנה לכאורה הוא תמוה מה זה צריך לסימן להבחין בין זכר לנקבה, ועוד מה הוא התשובה שהשיבו המילדות לפרעה

когда смерть фараона образовала некий промежуток безвластия, египтяне достигли той крайней степени жестокости, которой они достигли¹.

Поэтому египтяне ловко замаскировали свои планы под план социальной деятельности, якобы направленной на то, чтобы помочь евреям преодолеть неравенство. **בפרך** – **ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך**: мягкими устами, под покровом цивилизованности. Запретим обрезание – это избавит евреев от варварских увечий. Отменим субботу – это будет способствовать их парнасе². Мы не юдофобы, заявляли египтяне, мы делаем все это лишь во имя гуманности и прогресса. **וירעו אותנו ויעונו** – египтяне держались исключительно дружелюбно (от **רע** как **כסילים**) [заботясь, как они утверждали, лишь о нашем благе], но это было то самое дружелюбие, что являлось прежде всего способом заставить нас страдать. Даже работа поначалу была объявлена национальной, без дискриминации, программой общественных работ. Как и во всех других случаях, евреи с энтузиазмом вняли призыву³. Рисуя эту картину, пасук говорит: **וירעו אותנו המצרים** – более, чем поработить евреев, египтяне стремились «испортить» их, сделать евреев плохими людьми.

Это – что касается планов и дел господ. А что происходило с рабами? У евреев есть глубокая связь с духовностью, которая по своей природе скрыта под поверхностью вещей. Но в момент, когда мы эту связь утрачиваем, мы склонны вывести что-то на поверхность. И одним из последствий такого положения стали сплетни и доносы друг на друга⁴. Моше-рабейну увидел эти пустые разговоры и содрогнулся, потому что знал: геула должна прийти из некоего глубинного и скрытого места, а тут происходит что-то прямо противоположное, потому что болтовня – вещь открытая и поверхностная⁵. Он знал, каковы могут быть

בטרם תבא אליהם המילדות וילדו, הלא אחר כך גם כן היו המילדות יכולות להמיתם, אבל תוכן הדבר הוא שזאת לא היה בידו להגיד להן על פי משפט להמית את הזכרים בלא טעם ... לכן אמר למילדות בודאי בלשון בקשה בעוד שהולד יהיה בפנים טרם צאתו מהרחם יהרגו וגו'

¹ קול אליהו שם: אבל לאחר שמת פרעה מלך מצרים ולא היה מלך עדיין במצרים וכל איש הישר בעיניו יעשה אפילו בלא משפט, כמי"ש בפשע ארץ רבים שרים, והיתה גם העבודה בלא משפט, ולכן כיון שמת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו

² Lehman Haggada

³ ספר שם משמואל פרשת שמות - שנת תרע"ב: וזה שאיתא במדרש (פי ה') שכן עשו לכל אחד מישראל כל מה שעשה הלבנים ביום הראשון שמו עליו לגזירה שיעשה כנגדן בכל יום ויום, היינו מפני שביום הראשון בודאי עשו בחשקות וחיות כי הי' פרעה עצמו עמהן במלאכתן ומלבן תלוי בצוארו, ונגזר עליהם שתהיי' כן תמיד העבודה בחשק וחיות. וזה הי' מירוק גדול כדי שיהיו ראויים לתורה שצריך שכל יום יהי' בעיניך כחדשים כאילו היום ניתנו: ...

⁴ גור אריה ב יד: ותדע ותשכיל כי באומות יש להם מדרגה גלויה וחצונית, ולישראל מדרגה פנימית עליונה, ודבר זה רמזו ז"ל בפרק הזרוע והלחיים (חולין קלג ע"ב) שאמרו שם סתם גוי מרבה דברים, וכן בעירובין (עה ע"ב) גבי ב' חצירות זו לפנינו מזו וזו לפנינו מזו, והטעם הוא שמדרגתו של גוי מדרגה חיצונית ואינה פנימית נעלמת, לכך תמיד מדבר ואין לו רוח פנימי ... **ואל יקשה לך שכל שכן שראוי שיהיו האומות בשעבוד**, שהם דבקים במדרגה הפחותה הגלויה, שאין זה קשיא, דמפני שמדרגתם מדרגה גלויה בעצמה אין זה כמו הדלטור שהוא מגלה הדבר הפנימי, לכך האומות שהם מרבים דברים ומדרגתם מדרגה גלויה, ואין זה נחשב גלוי כמו הדלטור שהיה מגלה הסוד. וחטא הזה, שהוא דלטוריא, יותר יש בישראל בעונותינו מבכל האומות, ... והטעם שמצוי זה בישראל יותר, כי ישראל הם בעצמם דבקים במדרגה העליונה, ... וכאשר הוא נוטה אל הפחיתות אז הוא מגלה סוד ... שהוא דבק במדרגה התחתונה הגלויה - הוא במדרגת השפלות כמו שהוא מדרגת ... והאומות, זה שהוא מוציא הנסתר ומגלה סוד - הוא בתכלית השפלות, עד שיגיע לו שעבוד בתכלית. והיינו דקאמר "**אכן נודע הדבר**", כי האומות שהם **שבעים** (רש"י דברים לב, ח) במספר 'כך, ו'כך הוא לשון גלוי, שרוצה לומר 'כך הוא'. **וישראל הם נגד האל"ף** שהיא אות נחה ונעלמת, שהם על מספר 'כך, והם אומה יחידה כמו האלף, לכך הם נעלמים. והאלף היא אותיות פלא, וכל פלא הוא לשון העלמה "כי יפלא ממך" (דברים יז, ח), "היפלא מה" (בראשית יח, יד), ותרגומו (שם) 'היתכסי'.

⁵ גור אריה ב יד: ומדרשו דאג לו על שראה שיש בהן דלטורין. המדרש הזה (שמו"ר א, ל) יש בו טעם נפלא, כי מי שיש בו מדה זאת אינו ראוי לגאולה, לפי שהגאולה היא נמשכת ממדרגה פנימית עליונה שהיא אינה בגלוי, ומי שמגלה דברים - הפך זה, שדבק במדרגה תחתונה, והיא נקראת מדרגה גלויה וחיצונית. **לכך כאשר ראה דלטורין בישראל אמר שראויים לשעבוד**, שהשעבוד מדרגה תחתונה וראוי להם השעבוד, שהרי הם בעלי רכיל מגלים הסוד, וראוי להם השיעבוד שהוא מדרגה גלויה תחתונה.

последствия отхода еврейского народа от духовности¹. Иосеф был способен войти в галут и привести сюда свою семью, потому что он был скрытый цадик высочайшего уровня. Его кидуш а-Шем, выраженный в отпоре, который он дал жене Потифара, был полностью скрытым². По той же причине он недостижим для айн а-ра³. Теперь все это разъедено новым поколением и его стремлением воплотить в свою жизнь великую египетскую мечту.

Страдание ведет евреев вниз по той единственной тропе, что осталась возможной для них: они взывают к Всевышнему в самых искренних молитвах⁴, потому что им не осталось ничего другого. И Он слышит их молитву, не потому, что они совершили тшуву или достойны избавления⁵, но только потому, что они страдают, из-за самого их страдания⁶.

Когда мы говорим, что Всевышний услышал евреев из-за того, что они испытывали страдание, это не просто указание на боль, которую они пережили. Комментаторы объясняют, что страдания рабства, как горнило, привели евреев к очищению, что это произошло как бы само собой: горнило сделало евреев готовыми к избавлению. Это, говорит Сфат эмет, то, что имеет в виду пасук: כאשר יענו אותו כן ירבה וכן ירוץ. Само действие יענו, угнетение, вызвало в них подъем к святости. Мрак сослужил службу евреям, вызвав в них духовный подъем⁷. מרור – מרורו את חייהם – также стал частью геулы, не только שבווד⁸. И это – урок страдания, не зависящий от места и времени. В человеке, окруженном

¹רש"י ב יד : ויירא משה ... ומדרשו דאג לו על שראה בישראל רשעים דלטורין אמר מעתה שמא אינם ראויין להגאל: אכן נודע הדבר - כמשמעו ומדרשו נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו מה חטאו ישראל מכל ע' אומות להיות נרדים בעבודת פרך אבל רואה אני שהם ראויים לכך:

²רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ה הל' י: כל העובר מדעתו בלא אונוס על אחת מכל מצות האמורות בתורה בשאט בנפש להכעיס הרי זה מחלל את השם ולפיכך נאמר בשבועת שקר וחללת את שם אלהיך אני ה' ואם עבר בעשרה מישראל הרי זה חילל את השם ברבים וכן כל הפורש מעבירה או עשה מצוה לא מפני דבר בעולם לא פחד ולא יראה ולא לבקש כבוד אלא מפני הבורא ברוך הוא כמניעת יוסף הצדיק עצמו מאשת רבו הרי זה מקדש את השם:

³מסכת ברכות דף כ עמ' א: אגא מזרעא דיוסף קא אתינא דלא שלטא ביה עינא בישא דכתיב בן פורת יוסף בן פורת עלי עין ואמר רבי אבהו אל תקרי עלי עין אלא עולי עין רבי יוסי ברבי חנינא אמר מהכא וידגו לרב בקרב הארץ מה דגים שבים מים מכסין עליהם ואין עין הרע שולטת בהם אף זרעו של יוסף אין עין הרע שולטת בהם ואי בעית אימא עין שלא רצתה לזון ממה שאינו שלו אין רצתה לזון ממה שאינו שלו אין עין הרע שולטת בו: משנה נשים ועבדים וקטנים פטורין מקריאת שמע

⁴רבינו בחיי ב כג: וע"ד הקבלה יתכן לפרש כי נרמז כאן ענין התפלה ומתוך הצרה וגודל השעבוד כווננו אל העשר ואל הראש ועד הסוף, וכענין שכתוב (ישעיה נח) אז תקרא וה' יענה, ולכך נרמזו כלם בכאן, הוא שאמר ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה, וישמע אלקים, ויזכור אלקים כנגד היראה והחכמה והבינה. את אברהם את יצחק ואת יעקב הגדולה והגבורה והיסוד, ושני עמודים בכללן וירא אלקים כנגד התפארת וידע אלהים כנגד המלכות, ותן לבך כי לא הזכיר בני ישראל אלא עם וירא אלקים כדי לרמוז על תפארת ישראל, כי שם יצעקו בני ישראל ושם יתפללו בשאלת צרכיהם, ואליו אנו מברכים בקדיש אמן יהא שמייה רבא מברך, ואנו אומרים לעלם לעלמי עלמיא יתברך הזכיר ה' עולמות כנגד ה' ספירות שמשם ולמעלה, וצריך הוא לחבר מלת עלמיא ליתברך ואין להפסיק בהם כלל כשם שאין להפסיק הכתר מאין סוף, שמע נא ואתה דע לך:

⁵ר' בחיי ב כג: ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה - כי אע"פ שהגיע הקץ כבר לא היו ראויים לגאולה אלא מרוב שצעקו אל ה' מן העבודה קבל תפלתם

⁶ספורנו ב כג: ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה. לא בשביל תשובתם ותפלתם, אבל כמקנא על אכזריות המעבידים, כאמרו וגם ראיתי את הלחץ:

⁷שפת אמת שנת [תרל"ח]: בלבית אש מתוך הסנה במד' אני ישנה ולבי ער כו'. פי' שהקב"ה הראה למשה מראה גדולה זו מתוך חושך הגלות עצמו. וזה ה' התימה מדוע לא יבער הסנה מאחר שנמצא באמת התלהבות הגדול הזה איך יש קיום לקליפה המחשבת אורות הגדולים הללו. אך זה באמת רצה הקב"ה להראות לו כי אדרבה לפי גודל החושך והגלות נסתר בו אור גדול גנוז והוא בחי' הגאולה. כי הגלות הוא סימן על הגאולה. וכפי רוב קישוי הגלות מורה על תוקף הגאולה. וז"ל הכתוב וכאשר יענו אותו כו' וכן ירוץ. פי' הכתוב מתרץ עצמו אשר לא יהרהרו אחר הבורא ית' איך הניח לענות את עמו כ"כ כי כפי רוב העינוי כן יהי' אח"כ תוקף הגאולה:

⁸אור גדליהו, עמוד 8: ולכן, אומר השפת אמת, נקבע מצות מרור זכר לומר את חייהם, כי גם זה היה לטובה עבור בני ישראל שעל ידיה היו נבדלים מן האומות.

всевозможными удовольствиями, начинает преобладать физическая сторона. Страдающий человек находит себя в своих поисках духовности в большой степени благодаря этим самым страданиям¹.

Однако для того, чтобы это было именно так, человек должен обладать духовным стержнем, зерном святости. Авот вложили этот стержень в своих потомков в Египте. И сейчас его хранит Сам Всевышний, который обещал Якову, что пойдет в изгнание вместе с евреями как гарантия того, что они никогда не будут полностью поглощены могучей цивилизацией страны изгнания – Египта². Так что даже если евреи начнут опускаться, они никогда совсем не исчезнут. Всевышний объяснил это Моше-рабейну, который заблуждался, когда счел вечный народ безнадежным (имеется в виду заявление Моше, что евреи его не слушают). Всевышний обещал Якову-авину, что пойдет с ним в изгнание, но дело тут было не только в Его личной симпатии к Якову: ³אֶהְיֶה אִתְּךָ אֶתְּךָ אֶהְיֶה, что Раши толкует как «Я буду с ними в этой беде, как буду с ними в предстоящих бедах»⁴. Или, как понимает это Сфорно: «Я всегда буду здесь, чтобы создавать и хранить вещи ради их внутренней ценности. Я создавал не для того, чтобы это гибло или разрушалось. Поэтому Я всегда буду противостоять извращениям и жестокости, которые ведут к утратам и распаду. В этом и заключается Мое противостояние египтянам»⁵.

Первой искрой святости, которую принесло страдание, было единение евреев⁶. Египтяне, уже поработившие евреев, больше не ненавидели их за то, что они богаты и могущественны. Но теперь они стали ненавидеть их из страха перед духовным величием евреев – ויקוצו מפני בני ישראל.

Потенциал всех этих евреев, всего еврейского народа был заключен в тех семидесяти, кто спустился в Египет, – в Якове и его семье. Весь этот потенциал, который оказался в египетском изгнании, должен был быть спасен⁷. Само изгнание было подобно севу, а избавление – росту посеянного. Кажется, будто семена в земле начинают разлагаться, но – в положенный час – они прорастают. Конечно, если бы они разлагались и дальше, они бы никогда не проросли. Но и прорасти раньше срока они тоже не могут⁸. Так что в конце концов евреи должны

¹ אור גדליהו, שמות, עמוד 12: זה נכלל במה שאמרו ז"ל (ברכות ח.) שיסורין ממרקין ... כי בעת אשר האדם מדושן בעונג נעשה מאד מגושם, וקשה לו להגביה את עצמו, אבל בעת אשר האדם מדוכה ביסורין אז בנקל יכול להגביה את עצמו להיות נמשך אחר גלות השכינה.

² אור גדליהו, שמות עמוד 7: שה"אנכי" ירד עם בני ישראל לגלות, והיא שמירה על הנקודה שיש בבני ישראל, ומצינו בתרגום שפרש "אנא אחות עמך למצרים", ואע"פ שהתרגום בכל מקום מפרש באופן להרחיק ההגשמה, ואינה מפרש הלשון הורדה כפשוטו, אבל כאן מפרש בלשון ירידה, כי כאן היה כביכול ירידה, שירדה השכינה עם בני ישראל לתוך הגלות, ובוה הכח נשארו בני ישראל בצורתם ולא נאבדו לגמרי, ונשאר נקודה שהיה ראוי לגאולה.

³ ג (יד) ויאמר אליקים אל משה אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם:

⁴ רש"י ג יד: אהיה אשר אהיה - אהיה עמם בצרה זאת אשר אהיה עמם בשעבוד שאר מלכויות (ברכות ט) וגו'

⁵ ספורנו ג (יד) אהיה אשר אהיה. ההוה תמיד על ענין אחד מצד עצמו, ומזה יתחייב שיאהב המציאות וישנא כל הפסד מנגד למציאות, כאמרו כי לא אחפוץ במות המת ומזה יתחייב שיאהב משפט וצדקה, אשר תכליתם מציאות, וישנא העול והאכזריות, המטים עקלקלות אל העדר והפסד, ובוה שנא חמס ואכזריות המצרים נגדכם:

⁶ יש שלומדים נקודה זאת מהפסוק: וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרץ

⁷ אור גדליהו עמ' 5: שכל הכוחות שהלכו לתוך הגלות יהיו נגאלין

⁸ אור גדליהו עמ' 4: והנה בחז"ל מבואר שהגלות הוא כמו זריעה, וכמו שאמרו חז"ל בפסחים (פו): וזרעתי כל הארץ ... אבל כמו בזריעה אם הזרע מאבד כוחותיו לגמרי ונרקב לגמרי, אז אין בכוחו עוד להצמיח, כן הוא בזריעה הרוחנית שבגלות, שאף שירדו לתוך החשכות הגדול של הגלות, הנקודה שלהם לא היתה יכולה להבטל, דאילו בטלה נקודתם לא היה שייך עוד שתצמיח אח"כ בגאולה.

были быть спасены בחפזון, в нужный момент, без минуты промедления, потому что освобождение после срока было бы невозможно¹.

Одной из заслуг, спасших евреев в Египте, было то, что никто из них не изменил в Египте свое имя². Имя отражает сущность человека, весь его потенциал. Благодаря тому, что евреи сохранили свои имена, они никогда не утратили связи со своим истинным духовным потенциалом и сам галут помог им актуализировать его³. Евреи пробыли в Египте двести десять лет – по меньшей мере четыре поколения. Еврей, родившийся в этом четвертом поколении, знал, что он родился в Египте, что здесь родились его отец и дед. В прошлом, как ему известно, у его семьи были корни в Египте, семья его все еще продолжает жить здесь. Тем не менее евреи сохранили свои имена. Реувен со всем своим потенциалом вошел в Египет, и Реувен (со всем своим потенциалом) в своих потомках из Египта вышел⁴. В этом и заключается исключительный дар еврейского народа – в умении духовно выжить в самых безнадежных обстоятельствах.

¹ אור גדליהו עמ' 5 : וזוה יבואר מה שאמרו חז"ל שהיה צריך לגאול בני ישראל בחפזון ... ש[אחרי זה] המושג "גאולה" לא היה שייך עוד.

² במדבר רבה פרשה כ פסקה כב : וישב ישראל בשטים הלכה בזכות כמה דברים נגאלו ישראל ממצרים שנו רבותינו בזכות ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים שלא שינו את שמותן שלא שינו את לשונם ולא גילו מסטורין שלהם שמשא אמר להם (שמות ג) ושאלה אשה משכנתה כלי כסף וכלי זהב והיה הדבר הזה מופקד אצלם י"ב חדש ולא גילה אחד מהם למצרים ולא נפרצו בעריות שכן כתיב (שיר ד) גן נעול אחותי כלה אלו הזכרים גל נעול מעין חתום אלו הבתולות תדע לך שהרי אחת היתה ופרסמה הכתוב ויצא בן אשה ישראלית וכל אותן מי' שנה לא סרחו במדבר עד שבאו לשטים לכך כתיב וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות שטים שעשו שטות (משלי ו) נואף אשה חסר לב ויחל העם לזנות יש מעינות שמגדלין גבורים ויש חלשים ויש נאין ויש מכוערין ויש צנועין ויש שטופין בזמה ומעין שטים של זנות היה והוא משקה לסדום אתה מוצא שאמרו (בראשית יט) איה האנשים אשר באו אליך הוציאם אלינו וגוי ולפי שנתקלל אותו מעין עתיד הקב"ה לייבשו שנאמר (יואל ד) ומעין מבית ה' יצא והשקה את נחל השטים מימות אברהם לא נפרץ אחד בזנות כיון שבאו לשטים ושתו מימיו נפרצו בזנות :

³ אור גדליהו שמות עמ' 6 : ששם מראה על אלו הכוחות שהיו להם, זה לא אבדו בתוך הגלות, ולא נאבדה הנקודה בתוך טומאת מצרים.

⁴ אור גדליהו שם.